

TEKAFÜL SİGORTASI KAPSAMINDA SİGORTALILARCA ÖDENEN PRİMLERİN İADESİ

Ufuk ÜNLÜ*

ÖZ

Faizsiz sigorta veya İslami sigorta olarak bilinen tekafül sigortası, sigorta ihtiyacı bulunan ancak İslam dininin esas ve usullerine göre bu ihtiyaçlarını karşılamak isteyenlerin başvurduğu geleneksel sigortaya alternatif bir sigorta çeşididir. Tekafül, kelime olarak “dayanışma” anlamına gelmektedir. Tekafül sigortası; faiz, aşırı risk alma ve net olmayan hususları içermemektedir. Anılan sigortada toplanan primler faizsiz araçlara yatırılmakta ve ilgili masraflar düşüldükten sonra dönem sonunda sigortalıya iade edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Faizsiz Bankacılık, Tekafül Sigortası, Prim, Bakiye.

1. GİRİŞ

Katılım bankacılığı ve bu sisteme bağlı enstrümanların kullanımı her geçen gün artmaktadır. Bu kapsamda söz konusu sistem ve enstrümanlar sadece Müslüman ülkelerde değil, tüm dünya ülkeleri arasında kullanılabilir hale gelmiştir. Tekafül sigortası da faizsiz bankacılığın sigorta alanına yansımış hali olarak kabul edilmektedir.

Tekafül sigortasının temelinde gönüllük ve dayanışma mevcut olup, bu sigortayı yaptıranlar belli bir riske karşılık prim ödeyerek birikim fonu oluşturmaktadırlar. Sigorta dönemi sonunda, primlerin elde tutulmasından kaynaklanan maliyet düşülmekte ve elde edilen getiri, sigorta şirketi ve sigorta yaptıran kişiler arasında paylaşılmaktadır. Bir başka deyişle, dönem sonunda daha önce tahsil edilmiş olan primlerin belli bir kısmının iade edilmektedir. Tekafül sigortası kapsamında sigortalıların daha önce ödemiş olduğu sigorta primlerinin iadesi durumunda, iade edilecek tutarların tahsil edilen prim tutarından düşük olması halinde, söz konusu ödemelerin irat sayılarak gelir vergisi tevkifatına tabi olup olmayacağı konusunda makalemiz kaleme alınmış olup, öncelikle faizsiz bankacılık ve tekafül sigortası hakkında bilgi verilecektir.

* Başbakanlık Başmüfettişi

2. FAİZSİZ BANKACILIK (KATILIM BANKACILIĞI)

Faizsiz işlem yapan bankalar yahut diğer adıyla katılım bankaları ise alternatif finansman çözümleri sunarak finans sektöründe faaliyet gösteren, bankacılık hizmetlerini gerçekleştiren ve sektörü de finanse eden kuruluşlardır. Bankacılık hizmetlerini gerçekleştirerek aynı zamanda da ortaklarından (cari hesap sahipleri) kâr/zarar ortaklığı ile toplanan fonları, faizsiz finansman çerçevesi içerisinde reel sektöre aktararak, ortaya çıkan kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşmaktadırlar.(Özulucan ve Deran, 2009,86)

Fon transfer işlemlerinin faiz temelinden kaçınılmasıyla yapıldığı bir bankacılık modeli olan katılım bankacılığında, banka müşterilerinden toplanan fonlar, işletilmek üzere ödünç alınarak, mevduat müşterisi ile paranın işletilmesi üzerine kâr zarar ortaklığı kurulmaktadır.(Ergeç, 2018, 70)

Bu kapsamda, özellikle Müslüman ülkelerde ve Müslümanlarda görülen refah düzeyinin yükselmesi ve faizden kaçınma isteği; geleneksel bankacılık sistemine alternatif arayışlarını hızlandırmış, tasarrufların İslami kurallar çerçevesinde değerlendirilebileceği hizmetleri sunan finansal kurumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.(Kınalı, 2012, 5) Katılım bankacılığına literatürde, “İslami banka” veya “faizsiz banka” isimleri de verilmektedir.

Katılım bankaları ile mevduat bankaları fonksiyonel olarak birbirine benzerdir. Her iki tür bankacılık da halktan ve çeşitli kuruluşlardan topladıkları tasarrufları tüccar, sanayici ve tüketicilere kullandırmakta, tasarruflar ve yatırımlar arasında aracılık yapmaktadır. Ayrıca dış ticaret, teminat mektubu, çek, senet ve kredi kartı gibi diğer bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

3. TEKAFÜL SİGORTASI

“Tekafül” sözlük anlamı itibari ile dayanışma demektir. Arapça kökenli kefalet kelimesinden türemiş olan tekafül Türkçe anlamı olarak ise bir arada hareket etmek, dayanışmak olarak yorumlanabilir.(Üstün, 2014,6)

Tekafül sigortacılığı, gönüllü katkı ve karşılıklı yardımlaşma ilkesine göre bir araya gelen bireylerin, aralarından birinin karşılaşacağı olumsuz bir olayın, sorumluluk paylaşımı esasına göre tazmin edilmesi şeklinde yürütülen bir yardımlaşma faaliyetidir. Bu sistemde katılımcıların ödedikleri primlerden oluşan ve İslami esaslara göre faiz dışı yatırım araçları ile ekonomik bir değer kazandırılan fonlar, katılımcıların olası hasarlarının tazmini amacıyla kullanılmaktadır. Konvansiyonel sigortacılıktan bir diğer farkı da bu noktada ortaya çıkmakta ve dönem sonunda elde edilen kazançlar (yatırıma yönlendirilen

katkı paylarından operasyonel giderler çıkarıldıktan sonra kalan tutar) sigorta eden ve sigorta edilen arasında paylaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, katılımcı sigortanın kapsadığı dönem boyunca ticari teşebbüsün bir ortağı gibi işlev görmekte olup, sistem adeta bir kar/zarar ortaklığını çağrıştırmaktadır. (Altıntaş, 2016, 125)

Tekafül sigortacılığının çalışma prensibi, mütüel (karşılıklı, kooperatif) esaslara göre elde edilen gelirin İslami usullere göre helal kazançlar elde edecek şekilde değerlendirilmesi¹² ve elde edilen gelirin/kazancın hakkaniyete uygun bir eşitlik içerisinde hak sahiplerine, ortaklarına ödenmesi esasına dayanmaktadır. Aynı şekilde, zarar edildiğinde de bu zararın ortakları arasında hakkaniyete uygun şekilde dağıtılması ve karşılanması gerekecektir. Tekafül sigortacılığının konvansiyonel sigortadan temel farkı ise, İslami kurallara uygun şekilde risk paylaşımı yapılması ve faizsiz bankacılık yatırım esasları ile fonların yönetilmesine önem vermesidir. (Üstün, 2014, 7)

Genel olarak bakıldığında, tekafül sigortacılık sisteminin temeli ortaklığa dayanmaktadır. Risk ortakları arasında dağıtılmaktadır. Tekafül sigortacılığının en önemli diğer bir özelliği ise toplamış oldukları primleri faizsiz finansman enstrümanlarına yatırmasıdır. Batılı ülkelerde ortaya çıkan haliyle sigortanın İslam hukuku açısından caiz sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Buna karşılık, İslam kültürünün kendi toplumsal güvence sistemi olan tekâful, İslami hukuka uygundur. (Yıldırım, 2014, 52)

Tekafül de kendi içerisinde aile tekafülü (family takaful) ve genel tekafül (general takaful) olarak iki başlık altında incelenebilmektedir. Konvansiyonel sigortacılık sistemi ile kıyaslayacak olursak general takaful elementer (hayatdışı) sigortacılığın bir alternatifi, aile tekafülü de hayat sigortacılığının bir alternatifi olarak görülmektedir. Ancak aile tekafülü genel mekanizması ve işlem yapısı itibarıyla konvansiyonel sigortacılıktaki hayat sigortasından ayrılmaktadır. (Shanmurgam and Zahari, 2010, 70)

4. TEKAFÜL SİGORTASI KAPSAMINDA SİGORTALILARCA ÖDENEN PRİMLERİN İADESİ

Tekafül sigortası kapsamında sigortalıların daha önce ödemiş olduğu sigorta primlerinin iadesi durumunda, iade edilecek tutarların 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 75'inci maddesinin 15'inci fıkrası kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ve iade edilecek tutarın tahsil edilen prim tutarından düşük olması halinde, söz konusu ödemelerin irat sayılarak gelir

vergisi tevkifatına tabi olup olmayacağı yürürlükteki mevzuat kapsamında bu başlıkta incelenecektir.

193 sayılı Kanununun 75. maddesinin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde; tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından ödenen irat tutarlarının menkul sermaye iradı olduğu, aynı maddeye 6327 sayılı Kanunla eklenen fıkra ile maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan irat tutarının; varsa fesih ve iştirak kesintisi indirilmeden önceki birikim tutarından, yatırıma yönlendirilen tutar indirilerek bulunacağı hüküm altına alınmıştır.

Aynı Kanununun 94. maddesinin birinci fıkrasında ise; kamu idare ve müesseseleri, iktisadi kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı ile zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçilerin bu maddede yazılı bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecbur oldukları, aynı maddenin (15) numaralı bendinde ise; 75. maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendine göre menkul sermaye iradı sayılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılacağı belirtilmiştir.

Konuya ilişkin olarak 13.08.2003 tarihli ve 3 sıra numaralı Gelir Vergisi Sirkülerinin “2.1-Gelirin Niteliği” başlıklı bölümünde; katılımcılardan toplanan katkı payı veya primlerin nemalandırılarak hak sahibine geri ödenmesi esasına dayalı bireysel emeklilik sistemi ve benzeri nitelikteki birikimli şahıs sigortaları kapsamında elde edilen gelirlerin Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesinde menkul sermaye olarak tanımlandığı ve katılımcıların sistemde kalma süreleri ve ayrılma biçimlerinin elde edilen gelirin niteliğini değiştirmeyeceği belirtilmiştir.

Anılan Sirkülerin “2.3- Karma Poliçeler Dolayısıyla Elde Edilen Gelirler” başlıklı bölümünde ise;

“Ölüm, maluliyet ve benzer risklere karşı yapılan riziko teminatları ile birikimli teminatların aynı poliçede gösterilmesi durumunda, söz konusu poliçenin birikimli teminata isabet eden kısmı ile ilgili olarak yapılacak ödemeler menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir. Birikimler dışında, sadece riskin gerçekleşmesi halinde yapılan ödemeler ise gelir vergisinin konusuna girmemektedir.

Ölüm, maluliyet ve benzer risklerin gerçekleşmesi halinde risk teminatına ilaveten sigortalıya risk anındaki birikimlerinin değerinin ödenmesi veya birikim veya risk teminatından yüksek olanın ödenmesi esasına dayalı poliçelerde ödeme riskin gerçekleşmesine bağlı olarak yapılırsa dahi, birikimli teminata isabet eden tutar menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir.

Örneğin; birikim veya risk teminatından yüksek olanın ödenmesi esasına dayalı bir poliçe kapsamında, riskin gerçekleştiği anda risk teminatının birikimden daha yüksek olması halinde, ödenecek tutarın birikime isabet eden kısmı menkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tabi olacaktır. Risk teminatı ile birikim arasındaki tutar ise gelir vergisine tabi olmayacaktır. Ancak riskin gerçekleştiği anda birikim tutarının daha yüksek olması halinde ödenecek tutarın tamamı menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir.”

Açıklamalarına yer verilmiştir.

Diğer taraftan, 23.10.2012 tarihli ve 85 sıra numaralı Gelir Vergisi Sirkülerinde;

“ ...

4. Menkul Sermaye İradının Tespiti

6327 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesinde yapılan değişiklikler uyarınca;

- Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile sigorta ve emeklilik şirketleri tarafından;

a. On yıldan az süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlara ödenen irat tutarları,

b. On yıl süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlar ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara ödenen irat tutarları,

... menkul sermaye iradı olarak tanımlanmıştır. Anılan maddeye eklenen fıkra hükmü gereği irat tutarı;

- Şahıs sigortaları kapsamında yapılan ödemelerde varsa fesih ve iştirak kesintisi indirilmeden önceki birikim tutarından, yatırıma yönlendirilen tutar indirilerek,

hesaplanacaktır. ...

5. Gelir Vergisi Tevkifatı Uygulaması

6327 sayılı Kanunla değişik Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesinin birinci fıkrasının (15) ve (16) numaralı bent hükümleri uyarınca, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile sigorta ve emeklilik şirketleri, birikimli şahıs sigortaları, emeklilik ve sigorta şirketleri ise, bireysel emeklilik

sözleşmeleri dolayısıyla yaptıkları ödemelerde irat tutarları üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapmak durumundadır.

Bakanlar Kurulunun 12.01.2009 tarihli ve 2009/14592 sayılı Kararname-sinin eki Kararda değişiklik yapan 06.09.2012 tarihli ve 2012/3571 sayılı Ka-rarı uyarınca, 29.08.2012 tarihinden itibaren yapılacak ödemeler için geçerli olmak üzere,

- Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile sigorta ve emeklilik şirketleri tarafından;

a. On yıldan az süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlara ödenen irat tutarları üzerinden % 15,

b. On yıl süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlar ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara ödenen irat tutarları üzerinden % 10

...

oranında gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır.”

Açıklamalarına yer verilmiş ayrıca, 85 sıra numaralı Sirküler ile 3 ve 59 sıra numaralı Gelir Vergisi Sirkülerlerinin bu Sirkülere aykırı hükümleri de yürürlükten kaldırılmıştır.

Öte yandan, 10.10.2012 tarihli ve 28437 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliğinin “Tanımlar” başlıklı 3. mad-desinde birikim primi; hayat grubu sigortalarında, risk primi hesabına bağlı olmaksızın, yatırım amacıyla alınan miktar olarak tanımlanmıştır.

Buna göre, tekafül sigortası kapsamında sigortayı yapan şirketler tarafın-dan sigortalılara yapılacak olan prim (bakiye) iadesi ödemelerinin tahsil edi-len prim tutarını aşması durumunda, aşan kısmın Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesinin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendi kapsamında menkul sermaye iradının tespitinde dikkate alınması gerekmektedir. Tespit edilecek irat tutarı üzerinden, aynı Kanunun 94. maddesi uyarınca tevkifat yapılacağı ise tabiidir.

Diğer taraftan, sigorta yapan şirketler tarafından sigortalılara yapılacak olan prim (bakiye) iadesi ödemelerinin tahsil edilen prim tutarından düşük olması durumunda, söz konusu ödemeler irat olarak değerlendirilmeyecektir.

5. SONUÇ

Bir araya gelen bireylerin, aralarından birinin karşılaştığı olumsuz bir olayın, sorumluluk paylaşımı esasına göre tazmin edilmesi şeklinde yürütülen bir yardımlaşma faaliyetine tekafül sigortası denilmektedir. Tekafül sigortacılık sisteminin temeli ortaklığa ve dayanışmaya dayanmaktadır. Risk ortaklar

arasında dağıtılmaktadır. Tekafül sigortacılığının en önemli diğer bir özelliği ise toplamış oldukları primleri faizsiz finansman enstrümanlarına yatırmasıdır. Batılı ülkelerde ortaya çıkan haliyle sigortanın İslam hukuku açısından caiz sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Buna karşılık, İslam kültürünün kendi toplumsal güvence sistemi olan tekâfül, İslami hukuka uygundur.

Tekafül sigortası kapsamında sigortalıların daha önce ödemiş olduğu sigorta primlerinin iadesi durumunda, iade edilecek tutarların tahsil edilen prim tutarından düşük olması halinde, söz konusu ödemelerin irat sayılarak gelir vergisi tevkifatına tabi olup olmayacağı konusunda; sigortalılara yapılacak olan bakiye iadesi ödemelerinin tahsil edilen prim tutarını aşması durumunda, aşan kısmın Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesinin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendi kapsamında menkul sermaye iradının tespitinde dikkate alınması gerekmektedir. Tespit edilecek irat tutarı üzerinden tevkifat yapılması gerekmektedir. Ayrıca, sigorta yapan şirketler tarafından sigortalılara yapılacak olan bakiye iadesi ödemelerinin tahsil edilen prim tutarından düşük olması durumunda, söz konusu ödemeler irat olarak değerlendirilmeyecektir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, K. M. (2016). Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16 (2).

Ergeç, E.H. ve Asutay, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar. *İktisat Dergisi*. 1(1)

Kınalı, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya

Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11.

Shanmugam, B.and Z.R. Zahari (2010). A Primer on Islamic Finance, *The Research Foundation of CFA Institute*.

Üstün, Y. (2014). *Sigorta, Tekafül ve Kooperatif Sigortacılığı*. *Karınca Dergisi*. 80,(927).

Yıldırım, İ. (2014), Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 6(2).